

ZBIGNIEW BARAN

KAZNODZIEJE ZAKONNI KOŚCIOŁA MARIACKIEGO W KRAKOWIE W LATACH 1594 — 1772

„Wpływ kaznodziejstwa na religijność polską i kulturę narodową był w przeszłości większy niż oddziaływanie książek” — stwierdził ks. Janusz St. Pasierb¹. Mimo to stan badań nad kaznodziejstwem staropolskim pozostawia jeszcze wiele do życzenia, aczkolwiek możemy odnotować kilkanaście prac z ostatnich lat na ten temat.

Dzieje kaznodziejstwa w krakowskim kościele archiprezbiterialnym pw. Wniebowzięcia NMPanny, zwanym pospolicie Mariackim, nie były dotychczas przedmiotem badań naukowych, mimo względnej obfitości źródeł archiwalnych w tym zakresie. Problem przedstawiony w niniejszym szkicu uważam niejako za wstęp do dalszych swych prac w zakresie kaznodziejstwa staropolskiego. Zbierając materiały źródłowe zachowane w krakowskich archiwach, korzystałem z życzliwej pomocy wielu osób. Niech mi zatem będzie wolno złożyć na tym miejscu podziękowanie Ojcu Doktorowi Brunonowi Mazurowi OP z krakowskiego Archiwum Prowincjonalnego OO. Dominikanów, Ojcu Doktorowi Bronisławowi Natońskiemu SJ, Ojcu Magistrowi Andrzejowi Pabinowi z Archiwum Prowincjonalnego OO. Bernardynów, wszystkim osobom zatrudnionym w Archiwum Kurii Metropolitalnej i w Archiwum Państwowym, które przyczyniły się do opracowania niniejszego artykułu. Dziękuję również Pani Profesor Janinie Bieniarzównie i Panu Profesorowi Tadeuszowi Ulewiczowi za życzliwe uwagi dotyczące treści tego opracowania, a także Ojcu Doktorowi Bonawenturze Julianowi Urbanowi OFMConv. za udostępnienie mi swoich rozpraw dotyczących kaznodziejstwa polskiego w XVIII w.

* Wykaz skrótów, zastosowanych w przypisach, zamieszczono na końcu artykułu (s.350).

¹ St. Pasierb, *Miejsce kaznodziejstwa w kulturze polskiej*, [w:] tegoż, *Pionowy wymiar kultury*, Kraków 1983, s. 91.

Sobór trydencki przyczynił się do znakomitego rozwoju kaznodziejstwa w wielu katolickich krajach Europy². „Conc(ilium) Trid(entinum), gdy wyliczając to, czym się prawowierny człowiek we święto zabawiać powinien, to jest słuchaniem mszy ś(więtej), używaniem ś(więtych) sakramentów, przydaje i słuchanie kazania” — pisał znany daleko poza granicami Rzeczypospolitej reformata z przełomu XVII/XVIII w. Antoni Węgrzynowicz³. Kazanie zresztą w czasach potrydenckich pełniło ważną funkcję w nauczaniu Kościoła oraz w życiu człowieka wierzącego i wierzącego społeczeństwa.

Kraków, stolica diecezji i archidiakonatu, siedziba kilku prowincjałów zakonnych, miasto kilkudziesięciu kościołów, miejsce pobożnych pielgrzymek do grobów i relikwii polskich świętych, był centrum życia religijnego w Małopolsce w okresie potrydenckim⁴. „(Kraków — Z. B.) mogę nazwać jako Jerolimę owych czasów: Civitatem Sanctam (Apoc. 21) dla kwitnącej w nim świątobliwości, bezprzestannie odprawującego się z tak wielą solennymi oktafami i gęstymi odpustami, że nie masz i jednego przez rok tygodnia (!), żeby kilka odpustów zupełnych nie było w Krakowie, nabożeństwa, dla tak liczno erygowanych kościołów i bazylik, że sprawiedliwym mądrych sentymentem drugiego Rzymu tytuł otrzymało: Cracovia altera Roma” — głosił zasłużony pauliński kaznodzieja z XVIII w. Bruno Osiecki w jednym ze swoich kazań⁵. Lecz te słowa wypowiedziane ok. połowy XVIII w. można przyjąć także dla wcześniejszych epok historycznych.

Kościół Mariacki był — poza krakowską katedrą na Wawelu — pierwszym kościołem w mieście wśród kościołów kolegiackich, parafialnych i przyklasztornych. „Jako Author natury położył serce w pośrodku ciała ludzkiego i innych zwierząt, aby z niego żywot na wszystko ciało pochodził, tak kościół ten wspałała znajduje się w Rynku Krakowskim, aby z niego tak duszny przez sakramenta i nauki zbawienne jako i doczesny żywot przez przyczyny świętych i modlitwy nabożne sług Bożych w nim odprawujące się — na całe Miasto rozchodził się” — stwierdził Piotr Hiacynt Pruszc⁶. Stąd urząd (officium) kazno-

² B. Kumor, *Historia Kościoła. Cz. 5: Czasy nowożytne. Rozłam w chrześcijaństwie zachodnim*, Lublin 1984, s. 200; J. Delumeau, *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII w. T. 2: Katolicyzm między Lutrem a Wolterem*, Warszawa 1986, s. 24; H. Tüchle, C. A. Bouman, *Historia Kościoła*, t. 3, Warszawa 1986, s. 119.

³ A. Węgrzynowicz, *Kazań niedzielnych księga pierwsza, to jest Siedm tręb [...]*, Kraków 1708, k. 503 D.

⁴ J. Bieniarzówna, *Miasto wielebnych i przewielebnych*, [w:] *Dzieje Krakowa T. 2: Kraków w wiekach XVI — XVIII*, Kraków 1984, s. 262 — 285; też, *Panny zakonne w XVII-wiecznym Krakowie*, tamże s. 285 — 296; też, *W kręgu szlachty i duchowieństwa*, tamże s. 496 — 508; też, *Z badań nad religijnością mieszczaństwa krakowskiego w XVII w.*, „*Nasza Przeszłość*” 62 1984 s. 151 — 161; J. Kracik, *Kraków kościelny*, [w:] *Kraków w czasach saskich*, Kraków 1984, s. 59 — 74; Z. Baran, *Jeszcze o „Krakowie kościelnym”*, tamże s. 145 — 150; tenże, *Życie religijne w Krakowie w epoce renesansu*, [w:] *Kraków w dobie renesansu*, Kraków 1989, s. 85 — 96; tenże, *Miejsce Krakowa w kulturze Europy w XVII i XVIII w.* (w druku).

⁵ B. Osiecki, *Kazanie XV na dzień Łaskawej NMP*, [w:] tegoż: *Prymicje pracy kaznodziejskiej*, Częstochowa 1738, s. 477.

⁶ P. H. Pruszc, *Klejnoty stołecznego miasta Krakowa, albo kościoły i co w nich jest widzenia godnego i znacznego*, Kraków 1745, s. 53.

dziei w tym kościele był zawsze wyróżnieniem znacznym tak w środowisku duchowieństwa, jak w środowisku mieszczaństwa krakowskiego, zwłaszcza iż Rada Miejska miała istotny wpływ na obsadzanie tego urzędu. Kaznodzieja mianowany przez Radę Miejską głosił kazania w niedziele i święta. Oprócz niego dodatkowo zakonnicy i księża diecezjalni głosili słowo Boże z ambony mariackiej w czasie Wielkiego Postu i w czasie Adwentu. Od r. 1639 głosił kazania w kościele Mariackim także kaznodzieja sobotni. Ksiądz Paweł Kalwowiec, ołtarzysta i spowiednik w tymże kościele, pragnął urządzać szczególnie uroczyste nabożeństwo w kaplicy Matki Boskiej Loretańskiej we wszystkie soboty roku, w czasie którego ksiądz diecezjalny miał wygłaszać kazania do ludu. Tomasz Oborski, sufragan krakowski, zatwierdził urzędowo głoszenie kazania po nieszporach⁷. Kaznodzieja sobotni był mianowany na przemian przez archiprezbitera infułata i przez seniora domu spowiedników (penitencjarzy) tegoż kościoła.

Pruszcz stwierdzał: „Zgoła ten kościół wspaniały zawsze był i jest (...) godnemi kaznodziejami znaczny”⁸. Toteż przypomnienie nazwisk znakomitych kaznodziejów godnych naszej pamięci wydaje się zadaniem słusznym i wartościowym. Zgodnie z tytułem niniejszego szkicu przedmiotem moich refleksji będzie kaznodziejska działalność księży zakonnych, lecz przypomnę też nazwiska kaznodziejów-księży diecezjalnych, które odszukałem w archiwalnych źródłach. Artykuł jest próbą — niedoskonałą wprawdzie — monograficznego opracowania na temat dziejów kaznodziejstwa w jednym konkretnie kościele i przynosi daty oparte na źródłach archiwalnych, korygując niektóre dotychczas błędnie przyjęte fakty. Badania nad kaznodziejstwem polskim wymagają zresztą przygotowania szeregu katalogów osób pełniących urząd kaznodziejski w danym kościele, mieście itd. — z uwzględnieniem danych biograficznych o poszczególnych kapłanach głoszących słowo Boże, co na dalszym etapie badań pozwoli dokonywać ścisłych ustaleń. Nasz artykuł jest próbą takiego właśnie „katalogu” i przynosi naukową refleksję nad grupą kaznodziejów elitarnego kościoła parafialnego w stołecznym mieście Polski, jakim był Kraków epoki nowożytnej.

KAZNODZIEJE NIEDZIELNI I ŚWIĄTECZNI

Janina Bieniarzówna słusznie zauważyła, iż „Rada Miejska powoływała kaznodzieję mariackiego, a nazwiska Fabiana Birkowskiego i Jacka Mijakowskiego świadczą, że dbała o poziom wygłaszanych kazań”⁹. Także archi-

⁷ *Katalog kościoła N. P. Marii w Krakowie*, [w:] *Teka grona konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 6, Kraków 1916, s. 19.

⁸ P. H. Pruszcz, *Klejnoty...*, s. 56 (w rzeczywistości: s. 58).

⁹ J. Bieniarzówna, *Miasto wielebnych i przewielebnych...*, s. 279.

prezbiterzy infułaci starali się zapewnić ambonie mariackiej wysoki poziom wygłaszanych kazań wielkopostnych i adwentowych. Stąd wielu kaznodziejów głosił słowo Boże z kazalnicy „u Panny Marii”. Każdy z nich posiadał zapewne szczególne cechy osobowości niezbędne do spełniania zaszczytnego, a zarazem trudnego i odpowiedzialnego urzędu, takie jak: świadomość znaczenia swojego postannictwa (kaznodzieja jest „posłem” Boga do ludzi), doskonała znajomość teologii, znajomość procesów poznawczych, percepcyjnych i emocjonalnych różnych grup społeczności wiernych, wysoki współczynnik inteligencji, rozległe horyzonty wiedzy ogólnej i fantazja, łatwość wystawiania się oraz umiejętność nawiązywania myślowej więzi ze słuchaczami, wysoka kultura osobista. A ponadto większość z nich posiadała dodatkowe cechy osobowości i inne szczególne wartości, pozwalające na podjęcie tej trudnej funkcji.

Pierwszym znanym nam dziś z imienia kaznodzieją zakonnym w kościele Mariackim w czasach potrydenckich był Severinus „Ordinis Praedicatorum S(ancti) Dominici”¹⁰. Seweryn ten to prawdopodobnie Seweryn Lubomlczyk, urodzony w Lubomlu w 1532 r. w rodzinie żydowskiej. Przyjął on chrzest w wieku dojrzałym w Łucku. Wstąpił do krakowskiego konwentu, gdzie złożył śluby zakonne w 1563 r. Studiował kolejno: w studium generalnym w Krakowie, następnie w Paryżu (1575), w Salamance (od 1576) i we Segowii (przed 1578). Był uczniem Bartłomieja Mediny i Dominika Baneza i stał się zwolennikiem banezjanizmu. W latach 1579 — 1580 przebywał w gdańskim konwencie, a następnie przybył do konwentu krakowskiego i w studium generalnym w Krakowie zdobył doktorat teologii (1580). Był on prawdopodobnie kaznodzieją w krakowskim kościele przyklasztornym (1580 — 1583). Być może ok. 1590 r. przyjął stanowisko kaznodziei w krakowskim kościele katedralnym. W 1592 r. został regensem studium generalnego w Krakowie. Przyjął urząd kaznodziei w kościele Mariackim w r. 1594 i ustąpił z tego urzędu przypuszczalnie w r. 1596. Być może od r. 1596 pełnił ponownie urząd kaznodziei w krakowskim kościele dominikanów. Był przeorem w Poznaniu (1584 — 1587) i w Lublinie (od 1602). Lubomlczyk jako znawca i propagator sztuki niderlandzkiej kierował budową kaplicy i grobowca błog. Jacka w krakowskim kościele dominikanów (1581 — 1583) — z polecenia prowincjała Melchiora z Mościsk. Prowadził proces kanonizacyjny błog. Jacka (1589 — 1594). Był autorem znakomitego dzieła teologicznego „Monotessaron Evangelicum...”, które ukazało się drukiem w Krakowie w r. 1606. Był też biografem żywota Świętego Jacka (*De vita, miraculis et actis canonizationis Sancti Hyacinthi... Romae* 1584). Zmarł 11 maja 1612 r. w Krakowie¹¹. Znakomity historyk dzie-

¹⁰ APKr: Kd 1213 s. 131.

¹¹ APD: ACPP I (1580, 1596), K 9 s. 7; APKr: Kd 1213 s. 131; E. Ozorowski, *Lubomlczyk Seweryn*, [w:] SPTK 2 s. 542 — 543. O. Seweryn w r. 1594 objął urząd kaznodziei w kościele Mariackim po ks. Mikołaju Dobrocieskim, kanoniku krakowskim, humaniście, znawcy prawa kościelnego i polskiego, historii ojczystej i Kościoła, teologii, filozofii i kultury antycznej, profesorze i rektorze Akademii Krakowskiej.

jów dominikanów przy konwencie w Krakowie, Michał Siejkowski pisał o Lubomlczyku: „Wielki to był dysputator z heretykami i zwycięzca ich, złotej wymowy starzec i świętobliwości wielkiej, kaznodzieja w kościele katedralnym krakowskim i w kościele potem P(anny) Marii na herezje dowodny, na występkę srogi, za którego pracą i staraniem szczęśliwie kanonizacja ś(więtego) Jacka doszła”¹².

Z kolei od 1608 r. jezuita głoszą słowo Boże z ambony mariackiej. Początkowo jeden zakonnik pełnił urząd kaznodziei mariackiego, a w latach 1614 — 1620 głoszą kazania dwaj zakonni kaznodzieje. Krzysztof Piasecki urodzony na Mazowszu w 1557 r. lub w 1558 r. prawdopodobnie w rodzinie szlacheckiej wstąpił do zakonu w r. 1578. Pełnił urząd kaznodziei w kościele św. Stanisława przy poznańskim kolegium (1602 — 1605), a następnie w kościele Mariackim (1608 — 1610), skąd ustąpił ze względu na stan zdrowia i leczył się w Jarosławiu. W roku 1612 był kaznodzieją w kościele św. Jana Chrzyciela przy kolegium jarosławskim, a następnie w kościele śś. Jana Chrzyciela i Jana Ewangelisty w Lublinie (1613 — 1615 lub 1616). W r. 1618 przebywał w domu profesów w Krakowie, gdzie pełnił obowiązki duszpasterskie. Był kaznodzieją przez z górą 20 lat. Zmarł między 1623 r. a r. 1628¹³.

Wojciech Rościszewski h. Junosza, syn Jana¹⁴ lub Rozesława¹⁵, przyszedł na świat w dobrach Borków (Borkowo), w Płockiem na Mazowszu, między 1556 r. a r. 1560. Być może, był bratem lub bliskim krewnym Tomasza dominikanina, oraz krewnym Wojciecha bernardyna. Studiował w Poznaniu, w Akademii Krakowskiej i Wileńskiej. Do zakonu wstąpił w Wilnie w r. 1586. Studia teologiczne odbył w Akademii Wileńskiej (1591 — 1595), następnie wykładał filozofię w kolegium w Kaliszu i teologię w kolegium w Poznaniu. Głosił słowo Boże w jezuickich kościołach w Lublinie (1604 — 1609) i w Poznaniu (1609/1610), a następnie w kościele Mariackim, gdzie był kaznodzieją w latach 1610 — 1613 i kaznodzieją niedzielnym w latach 1614 — 1615. Z powodu złego stanu zdrowia ustąpił z ambony mariackiej, zapewne z końcem 1615 r. Leczył się w Krakowie, później w Sandomierzu, gdzie zmarł 7 stycznia 1619 r. Rościszewski był znanym polemistą. Zostawił po sobie kilka traktatów teologicznych, z których szczególnie był znany *Brevis de Ecclesia et missione ministrorum tractatus* wydany w Krakowie w 1614 r. i podejmujący dialog z doktryną Socyna. Warto podkreślić fakt, iż Rościszewski, przebywając w Krakowie, wydał kilka pism polemicznych, co świadczy o szczególnym miejscu Krakowa na mapie ważnych ośrodków dysput religijnych na początku XVII wieku¹⁶.

¹² M. Siejkowski, *Świątynia Pańska, to jest kościół Boga w Trójcy Ś(więtej) jedyne[go] [...]*, Kraków 1743, s. 22.

¹³ AJ: Pol. 43 (t. 91), 8 (1606, 1611, 1619, 1622).

¹⁴ L. Grzebień, *Rościszewski Wojciech h. Junosza*. [w:] SPTK 3 s. 509.

¹⁵ K. Niesiecki, *Herbarz*, t. 8, Lipsk 1835, s. 140.

¹⁶ AJ: Pol. 43 (t. 91), 8 (1606, 1611); APKr: Kd 458 s. 423; L. Grzebień, jw., s. 509 — 511.

Wojciech Fabricius, urodzony w Lublinie w 1575 r. w rodzinie mieszczańskiej wstąpił do zakonu w 1595 r. W jezuickich kolegiach studiował filozofię i teologię, a następnie wykładał w nich. Pełnił urząd ministra w kolegium w Kaliszu, później urząd prefekta w tymże kolegium. W r. 1613 pełnił obowiązki duszpasterskie w Krakowie. W następnym roku został kaznodzieją świętecznym w kościele Mariackim. Zmarł po 1633 roku¹⁷.

Jakub Korytowski był rektorem w kolegium w Kaliszu (1608 — 1613) i kaznodzieją w kościele śś. Wojciecha i Stanisława w Kaliszu w r. 1614, zaś w 1615 r. objął urząd kaznodziei świętecznego w kościele Mariackim. Innych wiadomości o życiu tego kaznodziei nie udało się nam ustalić¹⁸.

Walenty Fabricius, urodzony w Małopolsce w r. 1561 lub w r. 1565 wstąpił do jezuitów w r. 1593. Wykładał filozofię w kolegium w Kaliszu, następnie teologię w kolegium w Poznaniu. Od końca r. 1615 lub od r. 1616 do 1618 r. był kaznodzieją niedzielnym w kościele Mariackim. Nie żył, prawdopodobnie, już w r. 1619¹⁹.

Michał Poncius (Ponetius), urodzony w Wielkopolsce w r. 1575 wstąpił do zakonu w 1598 r. Studiował retorykę (1 rok) i filozofię (3 lata) przed wstąpieniem do jezuitów, zaś studia teologiczne odbył w jednym z jezuickich kolegiów. Z kolei wykładał gramatykę w kolegiach jezuitów. Pełnił też urząd ministra w kolegiach w Krakowie, w Lublinie i w Sandomierzu. Był kaznodzieją popołudniowym w kościele św. Barbary w Krakowie (1612 lub 1613 — 1614). Pełnił obowiązki duszpasterskie i był spowiednikiem tamże w r. 1615. Na koniec był kaznodzieją świętecznym w kościele Mariackim (1616 — 1619). Zmarł przed r. 1628²⁰.

Andrzej Brzozowczyk (z Brzozowa), urodzony w 1569 r. wstąpił do jezuitów w r. 1586. W jezuickich kolegiach studiował kolejno: retorykę, filozofię i teologię, i tamże wykładał przez 15 lat. Był kaznodzieją w kościele jezuitów w Toruniu (1615 — 1618), kaznodzieją niedzielnym w kościele Mariackim (1619 — 1620) oraz w kościołach jezuitów w latach 1621 — 1633. Zmarł po r. 1633²¹.

Marcin Krajewski, urodzony w Wielkopolsce w r. 1584 wstąpił do jezuitów w r. 1600 lub w 1602 r. Pełnił urząd ministra w kolegium we Lwowie (1613), następnie pełnił obowiązki duszpasterskie i był spowiednikiem w krakowskim kościele jezuitów (1615 — 1619). Został kaznodzieją świętecznym w kościele archiprezbiteralnym w r. 1620. Zmarł po r. 1622²².

Z jego odejściem, po 12-letnim „panowaniu” jezuitów na ambonie mariackiej — w r. 1620 powrócili do kościoła Mariackiego dominikanie. Pierwszym z dominikańskich kaznodziejów był Adam Piekarski. Urodzony na Mazo-

¹⁷ Por. przypis 13; AJ: Pol. 9 (1628, 1633).

¹⁸ AJ: Pol. 43 (t. 91).

¹⁹ Por. przypis 16.

^{20—22} Por. przypis 17.

wszu lub może na Litwie przed r. 1580 pochodził, być może, z rodziny szlacheckiej h. Topór. Przed r. 1596 wstąpił do dominikanów w Wilnie. Studiował filozofię i teologię prawdopodobnie w konwencie wileńskim. W r. 1596 lub 1597 skierowany został do konwentu krakowskiego na dalsze studia. W 1603 r. głosił słowo Boże w kościele dominikanów w Łowiczu. Między r. 1603 a 1606 r. prawdopodobnie studiował za granicą. Być może, studiował filozofię i teologię w Italii. Został wyznaczony na urząd cenzora ksiąg polskich (1607). W 1609 r. pełnił urząd pierwszego lektora i równocześnie głosił słowo Boże w kościele Św. Ducha w Wilnie. W tymże roku występuje w aktach jako bakałarz teologii. Następnie był przeorem konwentu w Piotrkowie Trybunalskim (1610 — 1613). Został wybrany przeorem wileńskim (1613) i pełnił ten urząd do r. 1615. Był definitorem prowincji polskiej zakonu kaznodziejskiego (1618 — 1623(?)). Głosił kazania w kościele dominikanów w Krakowie (1619 — 1620). Pod koniec r. 1620 został wybrany przez Radę Miejską na urząd kaznodziei w kościele Mariackim, na którym pozostał do końca życia. Zmarł w roku 1623²³.

Erazm Koniuszowicz przyszedł na świat, być może w Koniuszowej ok. 1570 r. lub nieco wcześniej. Śluby zakonne złożył 29 października 1589 r. w konwencie krakowskim. Zapewne wyróżniał się zdolnościami i zamiłowaniem do zdobywania wiedzy, gdyż został wysłany na studia do Włoch (1594). Studiował w Bolonii (1595 — 1599) oraz w Padwie (1599 — 1600). W r. 1600 powrócił do Ojczyzny. W r. 1603 pełnił, być może, urząd pierwszego lektora w konwencie w Płocku oraz głosił słowo Boże w kościele katedralnym tamże. Był przeorem konwentu płockiego i wikarym Mazowsza (1605 — 1607). W r. 1605 występuje w aktach jako lektor teologii. Był definitorem prowincji polskiej zakonu kaznodziejskiego (1607 — 1609, ponownie 1616 — 1618) i definitorem kapituły generalnej w Rzymie (1608). Pełnił urząd przeora konwentu krakowskiego w latach: 1607 — 1611, 1614 — 1622 i 1628 — 1630. Był regensem studium generalnego w Krakowie (1612), a w rok później został wikarym konwentu krakowskiego (do 1614). W 1617 r. był wikarym Małopolski. Od grudnia 1623 r. do końca życia piastował urząd kaznodziei kościoła Mariackiego. Zmarł 8 września 1630 roku w Krakowie²⁴.

Jan Dionizy Mościński (Mościński) h. Łódzia urodzony ok. 1597 r. lub nieco wcześniej jako syn Mikołaja i Krystyny z Rzuchowskich złożył śluby zakonne 14 marca 1618 r. w konwencie krakowskim. Studiował filozofię i teologię w krakowskim studium generalnym (1618 — 1622), zwracając uwagę swoimi zdolnościami na siebie m. in. wizytatora apostolskiego. W 1628 r. został skierowany na dalsze studia do Tuluzy. Do kraju wrócił pod koniec 1629 r. lub

²³ APD: ACPP II (1603, 1609, 1610, 1611, 1613, 1618, 1619), Pr 35 s. 291; APKr: Kd 459 s. 727, Kd 1213 s. 301, 309, 311, 323; M. Siejkowski, jw., s. 51; *Polonia* s. 481; J. Pocięcha, *PiekarSKI Adam*, [w:] PSB 26 s. 60.

²⁴ APD: ACPP II (1603, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1612, 1615, 1616, 1617, 1619); APD K 9 s. 15, 26 — 28, 30 — 35, 38 — 40; APD: Pr 35 s. 199; APKr: Kd 459 s. 327; M. Siejkowski, jw., s. 43, 344; *Polonia* s. 480.

niedługo później. Wykładał w krakowskim studium generalnym. Był kaznodzieją kościoła Mariackiego w latach 1630 — 1634. W r. 1633 występował w aktach jako lektor teologii. 3 marca 1635 r. uzyskał doktorat teologii w studium generalnym w Krakowie. Władysław IV powołał go na urząd teologa i kaznodziei królewskiego w dniu 23 października 1634 r. W r. 1638 został przeorem warszawskim. Z kolei w r. 1639 został prowincjałem — być może, na prośbę Władysława IV. Urząd ten pełnił do r. 1642. Ciężko chory na gruźlicę zmarł 22 lub 23 maja 1642 roku w Krakowie²⁵.

W latach 1634 — 1644 trzech głośni kaznodzieje dominikańscy: Fabian Birkowski, Hiacynt Mijakowski i Justyn Zapartowicz Miechowita pełnili kolejno urząd kaznodziei w kościele Mariackim. Adam Fabian Birkowski urodzony we Lwowie w 1566 r. jako syn Tomasza, mistrza kuśnierskiego i Elżbiety, córki ławnika Macieja Sochy, studiował w Akademii Krakowskiej (1585 — 1593), gdzie uzyskał doktorat filozofii (1593). Wykładał na Wydziale Artium tej Uczelni (1593 — 1597) jako docent-extraneus. Prowadził wykłady z literatury antycznej — greckiej i rzymskiej, z retoryki i z filozofii. Jednakże zrezygnował z kariery uniwersyteckiej i wstąpił do dominikanów, składając śluby zakonne 14 października 1598 r. w konwencie krakowskim. Studiował teologię w Bolonii (do r. 1602). Po powrocie do Polski wykładał teologię w studium generalnym w Krakowie i, być może, pełnił urząd kaznodziei w krakowskim kościele dominikanów. W 1613 r. występuje w aktach jako bakałarz teologii. W r. 1615 był sekretarzem kongregacji plockiej i sekretarzem kongregacji warszawskiej. W r. 1616 był kaznodzieją przy kościele św. Jana w Warszawie. Pełnił urząd definitora prowincji polskiej zakonu kaznodziejskiego (1616 — 1618). Ok. r. 1618 został kaznodzieją królewicza Władysława i urząd ten piastował do r. 1633. W r. 1634 przybył do Krakowa, gdzie został przeorem konwentu krakowskiego (1634) i równocześnie został wybrany kaznodzieją kościoła Mariackiego. Urząd ten pełnił do r. 1635, gdy zrezygnował z niego, zapewne ze względu na pogarszający się stan zdrowia. Zmarł 7 lub 9 grudnia 1636 r. w Krakowie. Pozostawił po sobie liczne kazania niedzielne, świąteczne i wielkopostne — wydane drukiem w Krakowie w latach 1620 — 1628. Znamy również jego kazania pogrzebowe²⁶.

Był on indywidualnością znakomitą. Charakteryzował się miłością prawdziwą Boga i człowieka, wiarą silną, pobożnością głęboką, pokorą i wyjątkową pracowitością. Był też prawym człowiekiem i zakonnikiem. Michał Siejkowski pisał o nim: „W(ielebny) Ks(iądz) Adam Makowski, Soc(ietatis) Iesu,

²⁵ APD: ACPP II (1633, 1635, 1637, 1639, 1641, 1642), K 9 s. 33, 50 — 52, Pr 35 s. 259; M. Siejkowski, jw., s. 337; K. Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, jw., s. 481; R. Świętochowski, *Mosiński Jan Dionizy*, [w:] PSB 22 s. 40.

²⁶ APD: ACPP II (1613, 1615, 1616, 1619), K 9 s. 20, Pr 35 s. 40 — 47; APKr: Kd 460 s. 1063; M. Dynowska, *Birkowski Fabian*, [w:] PSB 2 s. 104 — 105; M. Brzozowski, J. Dąbrowski, *Birkowski Adam*, [w:] Ek 2 kol. 584 — 585; *Polonia* s. 481; E. Ozorowski, *Birkowski Fabian*, [w:] SPTK 1 s. 163 — 165; M. Korolko, *Birkowski Adam*, [w:] Lp 1 s. 87.

wielki teolog i kaznodzieja, w kościele P(rzenajświętszej) Trójcy roku 1636, dnia 10 grudnia obraz w propozycji swojej — z wielkich cnót doskonałości z tego Męża Apostolskiego (tj. Birkowskiego — Z. B.) wystawił (na kazaniu pogrzebowym — Z.B.) na thema: *Spectaculum facti sumus mundo, Angelis et hominibus*, wyprowadzając jego świętobliwość, gorącość ducha i pilne przygotowanie na Słowo Boże, ksiąg czytania z pożytkiem. Nazwał go tenże kaznodzieja Oratorem: *Orator Dominicanus, Orator Christianus*. Tenże Mąż Apostolski na pracy kaznodziejskiej u P(anny) Marii zostając, zakończył życie, cztery razy spowiadając się przed samą śmiercią i trzy razy kommunikując²⁷.

Hiacynt (Jacek) Marcin M i j a k o w s k i, urodzony w Mijakowie w 1597 r. lub może w r. 1603, jako syn Stanisława Mijakowskiego h. Ogończyk i Maryny Balińskiej, wstąpił do dominikanów w Krakowie (1617) i w krakowskim konwencie złożył śluby zakonne 11 listopada 1618 r. Studiował filozofię i teologię w studium generalnym w Krakowie (1618 — 1622), a następnie w Bolonii i Mediolanie od r. 1623. Po powrocie do Ojczyzny został mianowany lektorem w studium generalnym krakowskim. Był pierwszym lektorem w konwencie wileńskim (1631), głosił słowo Boże w kościele dominikanów w Lublinie (1632), został wybrany przeorem warszawskim (1635) i definitorem prowincji polskiej dominikanów (1635 — 1639 i 1646 — 1647), był też kaznodzieją w kościele Mariackim (1635 — 1643). W latach 1636 — 1639 piastował urząd przeora krakowskiego i wikarego Małopolski. Od r. 1643 występuje jako doktor teologii w zachowanych źródłach (doktorat teologii uzyskał ponoć w r. 1639). Był definitorem kapituły generalnej w Rzymie w r. 1644. Został wybrany przeorem konwentu toruńskiego (1645 lub 1646 — 1647). Kapituła generalna w Walencji (1647) wyznaczyła go na regensa studium generalnego w Krakowie oraz na kaznodzieję w krakowskiej katedrze, jednakże nagła śmierć nie pozwoliła mu podjąć wyznaczonych zadań. Zmarł 15 lub 16 października 1647 r. w Krakowie²⁸.

Znamy jedno z kazań o Jacku Mijakowskiego wygłoszonych w kościele archiprezbiteralnym w Krakowie, jest nim znane kazanie barokowe zatytułowane „Kokosz”, które było przedmiotem rozważań naukowych.

Justinus „S. T. D., Ord. Praed. Conv. de Eccl. SS. Trinitatis Cracov.”²⁹ był kaznodzieją w kościele Mariackim w r. 1644 i, być może, z początkiem roku 1645. Był to prawdopodobnie Justyn Z a p a r t o w i c z, gdyż poza nim nie było innego zakonnika imieniem: Justinus w prowincji polskiej w omawianym okresie. Justyn Wojciech Zapartowicz urodzony w Miechowie między r. 1591

²⁷ M. Siejkowski, *iw.*, s. 5; P. H. Pruszczyk, *iw.*, s. 67.

²⁸ APD: ACPP II (1631, 1635, 1636, 1637, 1643, 1646), K 9 s. 33, 47 — 49, Pr 35 s. 252 — 253; APKr: Kd 460 s. 1166; M. Siejkowski, *iw.*, s. 347; R. Świętochowski, J. Krzyżanowski, *Mijakowski Hiacynt Marcin*, [w:] PSB 21 s. 52 — 53; *Polonia* s. 484; E. Ozorowski, *Mijakowski Hiacynt Marcin*, [w:] SPTK 3 s. 110 — 111; M. Korolko, *Mijakowski Hiacynt Marcin*, [w:] Lp 1 s. 668.

²⁹ APKr: Kd 1215 s. 20.

a 1594 r. był synem Benedykta, mieszczanina miechowskiego (?). Do dominikanów wstąpił w r. 1607. Studiował zapewne filozofię i teologię w krakowskim studium generalnym przed rokiem 1616, gdyż w tym roku udał się na dalsze studia do Bolonii. Był — zdaniem historyka Szymona Askenazego — słynnym kaznodzieją w Paryżu i we Wiedniu. Zapewne przed r. 1625 powrócił do Ojczyzny. W r. 1627 był kaznodzieją w kościele dominikanów w Gdańsku, zaś w r. 1628 sprawował urząd przeora gdańskiego (być może do 1631 r.). Był on przeorem w konwencie łowickim (1633) i ponownie w konwencie w Gdańsku (1635 — 1637), następnie zaś regensem studium generalnego krakowskiego (1637 lub 1638 — 1639(?)). W roku 1640 wydał dzieło życia: naukowy traktat oparty na licznych źródłach i opracowaniach *Discursus praedicabilis super Litanias Lauretanas Beatissimae Virginis Mariae...* Dzieło to było wznawiane w wieku XVIII i w wieku XIX i doczekało się przekładu na język francuski. „Discursus” był przedmiotem dyskusji teologów ostatnich lat podjętej przede wszystkim na terenie Europy Zachodniej (Francja, Italia), co dobrze świadczy o Zapartowiczu. Nasz Justus zmarł w Krakowie (między 1648 a 1650), prawdopodobnie w r. 1649³⁰.

Następnie objął urząd kaznodziejski w kościele Mariackim dominikanin nazwiskiem Niewiarowski, co potwierdzają zachowane źródła archiwalne³¹. Mógł nim być albo Jan Przecław Niewiarowski albo Aleksander Niewiarowski, z tym że Jan Przecław zdaje się być kaznodzieją Mariackim. Jan Przecław Niewiarowski był synem Stanisława Niewiarowskiego h. Półkozic, dziedzica na Cichowie, „męża rycerskiego” i Barbary Staszowskiej, córki podwojewódzkiego krakowskiego. Przyszedł na świat około roku 1610 lub nieco wcześniej i wstąpił do dominikanów około roku 1630. Jego siostra — Teresa — wstąpiła do krakowskiego konwentu klarysek, zaś jego siostra przyrodnia — Anna, córka Stanisława Niewiarowskiego i Barbary (lub Anny) Szczepanowskiej, wstąpiła do konwentu norbertanek na Zwierzyńcu przy Krakowie. Jan Przecław po ukończeniu studiów w krakowskim studium generalnym udał się na dalsze studia do Rzymu i tamże studiował między r. 1635 a 1637 r. W Rzymie — zdaje się — uzyskał bakalaureat teologii. Był on kaznodzieją Mariackim w latach 1645 — 1646(?), następnie zaś przeorem bełskim (1648), przeorem krakowskim (1648 — 1651) i — równocześnie — wikarym Małopolski (od roku 1650) oraz definitorem prowincji polskiej dominikanów w latach 1650 — 1655(?). Od roku 1655 przebywał w konwencie w Opatowcu. Zmarł między r. 1662 a 1666 r. w Krakowie. Dodajmy, iż był kaznodzieją w kościele Trójcy Przenajświętszej w Krakowie w 1653 roku³². Natomiast Aleksander Andrzej Niewiarowski był synem Aleksandra Niewiarowskiego h. Półkozic, dziedzica

³⁰ APD: ACPP II (1635, 1636, 1646), Pr 35 s. 179; APKr: Kd 1215 s. 20; *Polonia* s. 483; H. E. Wyczawski, *Zapartowicz Justyn*, [w:] SPTK 4 s. 527 — 528.

³¹ APKr: Kd 1215.

³² APD: ACPP II (1648, 1650, 1655); K 9 s. 55 — 57; M. Siejkowski, jw., s. 350; K. Niesiecki, *Herbarz*, t. 6 s. 563; *Polonia* s. 488.

na Dąbrowicy, który „w Prusiech dał dowody męstwa swego” i wnukiem Jana Niewiarowskiego, serdecznego przyjaciela dominikanów, którym wieś Kąsinę legował w r. 1596. Aleksander Andrzej urodzony zapewne ok. 1610 roku złożył śluby zakonne 11 października 1630 r. w konwencie krakowskim. Zapewne studiował w krakowskim studium generalnym i wydaje się, iż nie studiował za granicą. Był przeorem samborskim (1649) i lektorem w Oświęcimiu (1655 — 1666). Zmarł w Krakowie (między 1684 a 1687)³³.

Czesław Łęczycycki (lub Łańcucki) był kaznodzieją Mariackim (1646 — 1650) i kaznodzieją w kościele dominikanów w Krakowie (1655 — 1659 lub dłużej). Z konwentu krakowskim był związany do śmierci. Zmarł w Krakowie (między 1687 a 1690)³⁴.

Adam Chamocki (Hamocki lub Kamocki), urodzony około 1615 r. złożył śluby zakonne 4 czerwca 1634 r. w krakowskim konwencie. Studiował w studium generalnym w Krakowie, a następnie w studium św. Dominika w Neapolu (przed 1645 r.). Był poważnym kandydatem na urząd kaznodziei Władysława IV, lecz czy urząd ten sprawował — choćby przez krótki okres — nie wiadomo. Uczestniczył w obradach kapituły generalnej w Walencji (1647). Był kaznodzieją w dominikańskim kościele w Krakowie (1647 — 1650). Co najmniej dwukrotnie był powoływany przez Radę Miejską na ambonę Mariacką: po raz pierwszy w r. 1650, być może po raz drugi — w r. 1652 (?) lub w r. 1653 i po raz trzeci (?) — w r. 1658. Zmarł między 1659 r. a r. 1662 w Krakowie³⁵.

Po nim — z kolei — na krótki okres czasu urząd kaznodziei Mariackiego został powierzony bernardynowi z klasztoru na Stradomiu przy Krakowie. Jan Ludwik Skrobkowi(c)z urodzony w Krakowie pod koniec XVI wieku, jako syn profesora prawa w Akademii Krakowskiej i rajcy miejskiego Grzegorza, zapisał się na Wydział Artium Akademii Krakowskiej (1612), gdzie uzyskał stopień bakałarza (1618) i wykładał (1618 — 1620). Zrezygnował jednak z kariery naukowej. W r. 1620 był kanonikiem u św. Jerzego na zamku i proboszczem w Żarnowcu, pełniąc obowiązki sekretarza biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. W 1635 r. wstąpił do bernardynów. Objął prokuraturę sprawy beatyfikacji Szymona z Lipnicy. Głosił kazania w krakowskiej Katedrze na Wawelu (1643). Był kolejno definitorem (1643 — 1647), prowincjałem (1647 — 1650 i od 1656) i kustoszem (1650 — 1653 (?)) prowincji małopolskiej bernardynów. Uzyskał notariat publiczny apostolica auctoritate (1645) w Rzymie i był uczestnikiem kapituły generalnej tamże (1651). Był kaznodzieją Mariackim (1651 — 1652 lub 1653), po czym sprawował urząd gwardiana w klasztorze w Kalwarii Zebrzydowskiej (1653 — 1656). Zmarł 12 marca lub 26 maja

³³ APD: ACPP II (1650, 1655, 1659, 1662, 1669), K 9 s. 41; K. Niesiecki, *Herbarz*, t. 6 s. 562.

³⁴ APD: ACPP II (1646, 1650, 1655, 1659, 1662, 1666, 1669, 1674, 1681, 1684).

³⁵ APD: ACPP II (1650, 1655, 1659), K 9 s. 45, Pr 35 s. 77; APKr: Kd 1214 s. 458, Kd 1215 s. 116, 380; *Polonia* s. 490 — 491; J. Mandziuk, *Chamocki Adam*, [w:] SPTK 1 s. 277 — 278.

1657 r. w Ćwiklicach k. Pszczyzny. Pochowano go w Kalwarii Zebrzydowskiej. Pozostawił drukowany żywot Szymona z Lipnicy pt. *Vita gloriosi Servi Dei B. Simonis de Lipnica Ordinis Minorum de Observantia (...)* wydany w Brunsberdze w 1636 roku³⁶.

Między r. 1652 (1653) a 1658 kanonik kolegiat św. Floriana na Kleparzu i św. Anny w Krakowie, doktor rzymskiej Sapienzy, profesor Akademii Krakowskiej, ks. Mikołaj Sulikowski był kaznodzieją Mariackim.

Z kolei od r. 1658 (1659) dominikanie krakowscy prawdopodobnie bez przerwy ponad sto lat (do r. 1762) pełnili urząd kaznodziei na ambonie Mariackiej. Jan Dominik Kocielkowski herbu Korab wstąpił do dominikanów w Poznaniu i tamże był profesorem teologii. Uzyskał doktoraty teologii i obojga praw. Głosił kazania w kościele Mariackim (1658 — 1671 i 1678 — 1684). Był definitorem prowincji polskiej dominikanów (1662 — 1666), a w r. 1684 został przeorem poznańskim i tamże (w Poznaniu) zmarł w tymże roku³⁷.

Dominik Rzezczkowski głosił słowo Boże w krakowskim kościele dominikanów (1671), następnie w kościele Mariackim (1671 — 1676). Studiował w kolegium sopra Minerva w Rzymie (1658 — 1660) i posiadał stopień lektora teologii (1671). W 1661 r. objął katedrę filozofii w krakowskim studium generalnym. Później był kolejno: przeorem w Gidlach (1676) i w Bochni (1678). Zmarł między r. 1678 a 1681 r.³⁸

Jan Ewangelista Napolski, urodzony w Krakowie zapewne ok. r. 1648 lub wcześniej, złożył śluby zakonne 20 marca 1667 r. w konwencji krakowskim. Studiował kolejno — w rzymskim kolegium sopra Minerva, w Neapolu (?) i w Hiszpanii (?) w latach 1672 — 1675. Po powrocie do Ojczyzny objął katedrę filozofii w krakowskim studium generalnym (po 1675), był kaznodzieją w warszawskim kościele św. Jacka (1684) i w tymże roku Rada Miejska miasta Krakowa wybrała go na urząd kaznodziei Mariackiego. W r. 1693 był przeorem w Gidlach. Zmarł 29 kwietnia 1693 roku w Krakowie³⁹.

Pod koniec siedemnastego stulecia głosił też kazania w krakowskim kościele archiprezbiteralnym dominikanin Stanisław Ormiński, o którym Michał Siejkowski pisał: „Kaznodzieja P(anny) Marii W(ielebny) Ks(iądz) Stanisław Ormiński, który lubo w starości swojej stracił wzrok, jednak na funkcji kaznodziejskiej zostający, otwierał oczy rozumne audytorowi swemu do czci i chwały Boskiej (...)”⁴⁰. Ormiński urodzony ok. 1630 r. złożył śluby zakonne 31 października 1650 r. w Krakowie. Był kaznodzieją w krakowskim kościele domi-

³⁶ APB: M-6 (1647, 1649, 1650, 1652, 1653, 1656), M-11 (1647); APKr: Kd 1214 s. 459 — 460, Kd 1215 s. 134; H. E. Wyczawski, *Skrobkowiec Ludwik Jan*, [w:] SPTK 4 s. 97 — 98.

³⁷ APD: ACPP II (1650, 1659, 1662, 1666, 1669, 1674, 1678, 1684), Pr 35 s. 195; APKr: Kd 1215 s. 310, 380, Kd 1217 s. 515, 724.

³⁸ APD: ACPP II (1674), Kr 35 s. 315; APKr Kd 1215 s. 730; *Polonia* s. 495.

³⁹ APD: ACPP II (1682), K 9 s. 69, Pr 35 s. 262; APKr: Kd 1217 s. 724; *Polonia* s. 497.

⁴⁰ M. Siejkowski, jw., s. 6; P. H. Pruszcz, jw., s. 68.

nikanów (1674 — 1684 lub dłużej oraz 1689 — może w latach od 1687 do 1690). Zmarł między 1690 r. a r. 1693 w Krakowie⁴¹.

Bonifacy Trybowicz był kaznodzieją w kościele Zwiastowania N. M. P. w Przemyślu (1689) i w kościele pod takim samym tytułem we Wronkach (1691), a następnie w kościele Mariackim (1698, być może, do 1702). Pełnił on urząd notariusza Stolicy Apostolskiej. Zmarł w Poznaniu⁴². Michał Siejkowski pisał o nim: „W(ielebny) Ks(iądz) Bonifacy Trybowicz Praedicator Generalny w nauce kaznodziejkiej, jako Bonifacy bene omnia fecit cum zelo et doctrina, zachęcając do obserwancji praw Boskich”⁴³.

Tomasz Frydrychowicz, dominikański kaznodzieja w kościele Mariackim w pierwszych latach XVIII w., to jedna z najbarwniejszych postaci Krakowa w tymże czasie — kaznodzieja, literat i artysta, człowiek o bogatej osobowości. Urodzony ok. 1650 r. — rozpoczął edukację zapewne w szkole parafialnej, później wyjechał do Italii i tam od ok. 1673 r. studiował malarstwo w sławnej Akademii św. Łukasza w Rzymie. W Italii też, zdaje się, wstąpił do dominikanów. Studiował w generalnym studium dominikanów św. Augustyna w Padwie lub w studium dominikanów sopra Minerva w Rzymie (1682 — 1683) i tamże w Italii uzyskał stopień lektora teologii. Przybył do Polski (1683 lub 1684) i złożył śluby zakonne 24 września 1685 r. w Krakowie. Był kolejno: przeorem w Łowiczu (1692), sekretarzem kapituły prowincjalnej dominikanów obradującej w Dzikowie (1701), profesorem w studium generalnym dominikanów w Krakowie (1702 — 1705) i pełnił jednocześnie urząd kaznodziei w kościele Mariackim (do 1706 (?)). W r. 1709 otrzymał od generała zakonu kaznodziejkiego pozwolenie na ogłoszenie drukiem swoich kazań niedzielnych, świątecznych i wielkopostnych. Projekt ten nie doszedł do skutku. Od roku 1713 był magistrem prowincji. Zmarł przypuszczalnie przed r. 1716⁴⁴.

Florian Straszyński, urodzony ok. 1645 r. lub nieco wcześniej, złożył śluby zakonne 18 maja 1664 r. w Krakowie. Był kolejno: lektorem teologii w Lublinie (1678), przeorem sieradzkim (1687), definitorem prowincji polskiej dominikanów (1687 — 1690), przeorem krakowskim (1689 — 1690), prowincjałem prowincji polskiej dominikanów (1690 — 1693), przeorem warszawskim (1694) i wikarym kontraty krakowskiej (1700). Od r. 1701 był magistrem prowincji. W r. 1704 został przeorem w Raciborzu. W latach 1707 (?) — 1721 był kaznodzieją kościoła Mariackiego. Był jedynym kaznodzieją ambony Mariackiej w Rzeczypospolitej, który otrzymał ten zaszczytny urząd dożywotnio,

⁴¹ APD: ACPP II (1674, 1678, 1681, 1684), K 9 s. 56, Pr 35 s. 280.

⁴² APD: Pr 35 s. 363.

⁴³ Por. przypis 40.

⁴⁴ APD: ACPP III (1701, 1713), K 9 s. 91, Pr 35 s. O, SBDP I s. 234 — 235; APKr: Kd 1229 s. 595 — 596, Kd 3310 (1706); *Polonia* s. 500; por. przypis 40.

co świadczy o nim, iż posiadał szczególną osobowość i „złote usta”. Zmarł w Gidlach w r. 1721⁴⁵.

Po nim w latach 1721 — 1723 (lub 1724) na ambonie Mariackiej głosił słowo Boże największy dominikański kaznodzieja w XVIII w. i jeden z największych kaznodziejów polskich w czasach saskich Cyprian Sapecki. Sapecki pełnił obowiązki kaznodziei mariackiego od ok. 1714 r., lecz dopiero po śmierci Straszynskiego został urzędowo wybrany kaznodzieją mariackim przez Radę Miejską miasta Krakowa. Był kolejno: bakałarzem (1715), magistrem (1717) i doktorem teologii (1718). Głosił kazania w Katedrze krakowskiej (1718 — 1722). Od r. 1719 był magistrem prowincji. Został przeorem krakowskim i pełnił ten urząd w latach 1719 — 1722 lub 1723. Zmarł w r. 1724 w Krakowie. Był znakomitym mistrzem literatury kaznodziejskiej⁴⁶. Michał Siejkowski pisał o Cyprianie Sapeckim: „W(ielebny) Ks(iądz) Cyprian Sapecki, Ś(więtej) T(eologii) D(oktor) i kaznodzieja P(anny) Marii, na której funkcji jako cypreus in monte Sion zaszczerpiony w winnicy Chrystusowej kwitnął in odorem Panu Bogu i całemu Miastu Krakowu. Pracował ten główny i mowny kaznodzieja przez lat jedenaście w samym Mieście Krakowie, będąc ordynaryjnym kaznodzieją w kościele P(anny) Marii i katedralnym na zamku z fundacji Garwascjańskiej i po różnych innych sławnych ambonach. Poznać jego wielką naukę z książki Różańca Kaznodziejskiego wydrukowanej, na chwałę piętnastu tajemnic Różańca ś(więtego) w piętnastu kazaniach (...). Ten pobożny kaznodzieja nie pretendujący chwały światowej oddał się na chwałę Boską i ducha swego roku 1724 przy protekcji swojej patronki Marii Magdaleny, do której z młodości miał nabożeństwo, tej ś(więtej) grzesznice nawiedził grob w Marsylii apud S(anctum) Maximinum leżącej, powracając z włoskich krajów lektorem. (...). Na którego pogrzebie tłum wielki ludzi assistował, żałując straty tak zacnego kaznodzieję. Ozdoba to była wielka tych czasów tego zakonu, za którego wielkie suffragia odprawiały różne zakony, osobliwie Soc(ietatis) Iesu z collegium ś(więtych) apostołów Piotra i Pawła, wiele odprawiła mszy. Z Prześwientej Akademii Krak(owskiej) (z której on jako z matki wszelkiej nabył doskonałości) znaczny jeden professor i orator wystawił na feretrum wiersze nad głową jego cum lemmatibus czyniąc kondolencją. (...) Ten kaznodzieja P(anny) Marii, cuius memoria in benedictione est, dotychczas zostający w chwale ludzkiej, niech zostaje i w chwale Boskiej (...)”⁴⁷.

Przy okazji przypomnijmy, iż Straszynski i Sapecki wygłosili kazania podczas wielkiej uroczystości koronacji obrazu Matki Boskiej w Częstochowie we

⁴⁵ APD: ACPP II (1678, 1687, 1690, 1691, 1700), ACPP III (1701, 1704, 1707, 1710, 1713, 1716, 1719), K 9 s. 65, 94 — 98, Pr 35 s. 665 — 666; APKr: Kd 1229 s. 595 — 596, Kd 1232 s. 646, Kd 3310 (1713); AKM: AVCap. 63 k. 45; por. przypis 40.

⁴⁶ APD: ACPP III (1719, 1722), K 9 s. 116, Pr 35 s. 606; APKr: Kd 1232 s. 646, Kd 1235 s. 435 — 436, 448; AKM: AO 167 s. 1209; R. Świętochowski, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2 cz. 2, Lublin 1975, s. 277.

⁴⁷ M. Siejkowski, jw., s. 6 — 8; P. Pruszczyk, jw., s. 68 — 70.

wrzeźniu 1717 r., co świadczy, iż obaj cieszyli się wielkim uznaniem jako kaznodzieje w Rzeczypospolitej. Ich nazwiska zarazem świadczą, że Rada Miejska miasta Krakowa dbała o wysoki poziom kazań głoszonych w kościele archiprezbiteralnym w Krakowie także i w czasach saskich, kiedy obniżył się poziom kultury narodowej.

Ambroży Glinkiewicz, kolejny kaznodzieja mariacki urodzony na początku XVIII w., głosił słowo Boże w bazylice Mariackiej w latach 1724 — 1732 i następnie w latach 1742 — 1746. Od r. 1731 był magistrem prowincji. Został przeorem konwentu w Bochni jesienią 1732 r. Piastował urząd definityora prowincji polskiej dominikanów w latach 1734 — 1736. Pełnił też obowiązki przeora w Poznaniu w bliżej nie określonym czasie. Zmarł ok. 1750 r. w Krakowie⁴⁸. Michał Siejkowski pisał o nim: „(...) w krak(owskim) klasztorze, będąc kapłanem młodym, na naukach zostawał; lektorem uczyniony, dyktował filozofią, w konw(encie) poznań(skim); uczył teologii w konw(encie) lubel(skim) i oraz był kaznodzieją. Ten mąż sławny w pracach szkolnych i kaznodziejskich, po różnych pryncypalnych miastach polskich, na publicznych exedrach z honorem pracował zakonu ś(więtego) i dotychczas chwalebnie na funkcji kaznodziejskiej w kościele archiprezbiteralnym P(anny) Marii z łaskawego respektu Nobilissimi Magistratus Cracov(iensis) już na siedemnasty rok pracuje”⁴⁹.

Stanisław Rajmund Jezierski, urodzony na Podlasiu w r. 1698, był synem Krzysztofa Jezierskiego h. Nowina, miecznika łukowskiego, a potem podstolego kijowskiego i Teresy z Cieciszewskich. Złożył śluby zakonne (1713 lub 1714) w konwencie lubelskim. Jezierski studiował w studium generalnym w Krakowie (między 1714 a 1716). Studia swoje kontynuował w klasztorze Matki Boskiej dominikanów obserwantów we Florencji i tam zdobył stopień lektora teologii. Być może, studiował też w Hiszpanii. Do kraju wrócił ok. 1722 r. Wykładał filozofię tomistyczną i teologię w konwencie w Lublinie i w studium generalnym dominikanów w Krakowie (między 1723 a 1729). Głosił kazania podczas uroczystości koronacji wizerunków Matki Boskiej w Sokalu (1724) i w Podkamieniu (1727). Był kolejno: przeorem w Lublinie (1729 — 1730 lub 1731), sekretarzem kapituły prowincjalnej w konwencie w Łucku (1731), kaznodzieją Mariackim (1732 — 1736 lub 1737) i równocześnie kaznodzieją katedralnym w Krakowie oraz regensem studium generalnego w Krakowie (1734 — 1736, pełnił obie funkcje równocześnie) i ponownie przeorem w Lublinie (1737 — 1738), i pełnił tam urząd kaznodziei Trybunału Koronnego, co było szczególnym zaszczytem. Od r. 1736 był magistrem prowincji. W tymże roku otrzymał doktorat teologii w Krakowie. Za poparciem Jana Aleksandra kardynała Lipskiego h. Grabie — biskupa krakowskiego został Jezierski biskupem bako-

⁴⁸ APD: ACPP III (1731, 1734, 1736, 1737, 1740, 1743), Pr 35 s. 229; AKM: AO 172 s. 702; APKr: Kd 1236 s. 433 — 434, Kd 1237 s. 225, 360 — 361, Kd 1238 s. 60 — 61, 427, Kd 1240 s. 165, Kd 1241 s. 22, Kd 3365 (1726).

⁴⁹ M. Siejkowski, jw., s. 370.

wskim w Mołdawii w 1737 roku. Był on biskupem wyjątkowo pracowitym i oddanym całą duszą i całym sercem sprawom swojej diecezji. W r. 1741 odbył wizytację diecezji i złożył sprawozdanie z tegoż zadania papieżowi. Od króla i papieża uzyskał Śniatyn jako rezydencję biskupią. W r. 1752 został kanonikiem Kapituły lwowskiej, później kustoszem i dziekanem tej Kapituły. Był oficjałem lwowskim i wizytatorem generalnym archidiecezji, później oficjałem lwowskim i oficjałem lubelskim (1760). Zmarł 28 (lub 29) kwietnia (lub 20 grudnia — według innych źródeł) 1782 r. we Lwowie⁵⁰.

Florian Istubowicz, urodzony ok. 1695 r. lub nieco wcześniej, złożył śluby zakonne w krakowskim konwencie (1714). Był on głośnym kaznodzieją, kazania głosił w dominikańskich kościołach w Lublinie i w Piotrkowie Trybunalskim, później zaś w kolegiatach: św. Floriana na Kleparzu przy Krakowie oraz Wszystkich Świętych w Krakowie, a także w kościele Mariackim (1736 lub 1737 — 1740) i w kościele dominikanów w Krakowie. Zmarł w Krakowie w r. 1764⁵¹. Pisał o nim Michał Siejkowski: „Ks(iądz) Florian Istubowicz, Predykator Generalny konw(entu) Piotrkow(skiego) (...) był prokuratorem prowincji w Trybunale, spowiednikiem p(rzewielebnych) panien dominianek w Piotrkowie, przeorem w obudwóch konw(entach) sandomierskich”⁵².

Apolinary Bielowicz był magistrem nowicjatu w krakowskim konwencie w latach 1729 — 1733 i równocześnie kaznodzieją w kolegiatach: krakowskich św. Anny (1729) oraz św. Floriana na Kleparzu (w latach: 1731 — 1733). Od r. 1734 był magistrem prowincji. Został przeorem warszawskim (1736 — 1737). Pełnił urząd prowincjała prowincji polskiej dominikanów w latach 1737 — 1740. Od r. 1740 do śmierci (1741 r.) pełnił urząd kaznodziei mariackiego. Zmarł w Krakowie⁵³.

Damian Matuszewicz, urodzony w r. 1704 lub 1705, złożył śluby zakonne w r. 1720 lub 1721. Był kaznodzieją w dominikańskich kościołach: poznańskim i krakowskim. Został kaznodzieją mariackim (1741) i pełnił ten urząd przez rok (do 1742). Był regensem studium generalnego w Krakowie (1746). Pełnił też urząd prowincjała prowincji polskiej dominikanów w latach 1749 — 1752. Zmarł po r. 1752⁵⁴.

Bonawentury Awedyk, urodzony między 1701 r. a r. 1704, pochodził z rodziny ormiańskiej. Złożył śluby zakonne w 1724 lub 1725 r. Był on kaznodzieją w dominikańskich kościołach: w Poznaniu, w Łucku, w Lublinie, gdzie sprawował też urząd kaznodziei Trybunału Koronnego, a następnie — kazno-

⁵⁰ APD: ACPP III (1731, 1736, 1737), SBDP II s. 45; APKr: Kd 1238 s. 427 — 428; J. Rey-chman, *Jezierski Stanisław Rajmund*, [w:] PSB 11 s. 211 — 212; *Polonia* s. 507; por. M. Siejkowski, *iw.*, s. 60 — 61.

⁵¹ APD: K 9 s. 112, Pr 35 s. 314; AKM: AO 175 s. 767.

⁵² M. Siejkowski, *iw.*, s. 385.

⁵³ APD: ACPP III (1734, 1736, 1737, 1740), K 9 s. 124, 127, Pr 35 s. 66; APKr: Kd 1239 s. 114, Kd 1240 s. 128, 165; M. Siejkowski, *iw.*, s. 342.

⁵⁴ APD: ACPP III (1740, 1743, 1746, 1749, 1752); APKr: Kd 1240 s. 165, 272; M. Siejkowski, *iw.*, s. 381.

działą kościoła Mariackiego w latach 1746 — 1751 i głosił kazania w krakowskim kościele katedralnym. Był przeorem w Łucku (1746, być może w latach 1743 — 1746). Otrzymał tytuł — Pater emeritus (Ojciec zasłużony), który otrzymywali wyłącznie wybitni zakonnicy. Zmarł w r. 1762⁵⁵. Po śmierci Ojca Bonawentury nie było już do końca XVIII wieku głośniejszych dominikańskich zakonników w Rzeczypospolitej.

Mikołaj Las(z)kiewicz, urodzony w r. 1720 lub 1721, złożył śluby zakonne w r. 1737. Przed r. 1751 głosił kazania w kościele dominikanów w Warszawie. Był kaznodzieją mariackim w latach 1751 — 1762 i równocześnie głosił słowo Boże w Katedrze na Wawelu (1751 — 1757). Zmarł w r. 1762⁵⁶.

W r. 1762 Rada Miejska miasta Krakowa powierzyła zaszczytny urząd kaznodziei kościoła Mariackiego zakonnikowi zakonu kanoników regularnych strażników (stróżów) Grobu Pańskiego Jerozolimskiego — Janowi Kantemu Las(z)kiewiczowi. Tenże Jan Kanty, urodzony ok. 1715 r. zapewne w Krakowie, był synem Józefa, mieszczanina krakowskiego. Studiował na Akademii Krakowskiej (między 1736 a 1741), gdzie uzyskał bakalaureat sztuk wyzwolonych i filozofii (1741). Przed r. 1761 odbyła się już promocja doktorska. Uzyskał licencjat z teologii (1762) i doktorat teologii w r. 1763. Był profesorem teologii w zakonnym studium miechowitów przy kościele św. Jadwigi na Stradomiu przy Krakowie. Pełnił urząd kaznodziei mariackiego w latach 1762 — 1765. Był konsyliarzem konwentu generalnego w Miechowie w latach 1764 — 1765, następnie zaś prowincjałem prowincji małopolskiej miechowitów (1769), kustoszem konwentu miechowskiego (1771) oraz przełożonym konwentu na Stradomiu. Od r. 1761 był pisarzem apostolskim. W latach zaś 1774 — 1783 pełnił urząd proboszcza zakonnej parafii we Wrocimowicach. W r. 1765 wygłosił kazanie na uroczystości beatyfikacji Wincentego Kadłubka w kościele cystersów w Jędrzejowie i był wydawcą zbioru kazań wygłoszonych podczas tej uroczystości — zatytułowanego *Chwała B. Wincentego Kadłubka (...) w poczet błogosławionych policzonego (...)*. Był on również autorem dwóch prac z dziedziny teologii ascetycznej: *Pokłon utajonemu w Najświętszym Sakramencie Bogu i Człowiekowi Chrystusowi oddany (...)* (wyd. w r. 1772) oraz *Wieczera Pańska według obrządku świętego rzymskiego katolickiego Kościoła odprawiona (...)* (wyd. w r. 1772). Zmarł w 1783 r.⁵⁷.

Następnie dominikanie, zdaje się, ponownie wstąpili na kazalnicę Mariacką. Justyn Stroński, przeor gidelski i klimuntowski, magister teologii, „concionator egregius” — głosił kazania w kościele Mariackim od r. 1770 (?) do

⁵⁵ APD: ACPP III (1746, 1749, 1756, 1759), Pr 35 s. 31, SBDP I s. 56; AKNMP 29 fasc. C (1746); APKr: Kd 1241 s. 22, 52, Kd 1242 s. 105, 245, 589, Kd 3365 s. 174; R. Świętochowski, *Awedyk Bonawentura*, [w:] Ek I kol. 1179.

⁵⁶ APD: ACPP III (1752, 1756, 1759), Pr 35 s. 390; AKM: AO 194 s. 142; APKr: Kd 1241 s. 52, Kd 1243 s. 99, 295 — 296, Kd 1244 s. 37, 293, Kd 1245 s. 69, 122.

⁵⁷ APKr: Kd 1245 s. 122, Kd 1246 s. 328 — 329, Kd 3365 (1763), Kd 3374 (1764); B. Brzuszek, *Laskiewicz Jan Kanty*, [w:] SPTK 2 s. 495 — 496.

1774 r. Zmarł 4 października r. 1798⁵⁸. Po nim zaś Dominik Gramm, magister teologii, był kaznodzieją mariackim być może przed 1770 rokiem, z pewnością w latach 1774 — 1781. Zmarł 7 kwietnia 1795 r. w Krakowie⁵⁹.

Zapoznawszy się w ten sposób z „katalogiem” zakonnych kaznodziejów mariackich spróbujmy dokonać analizy tej kadry kaznodziejskiej, zastrzegając się, że dane liczbowe nie mogą stanowić jedynej bazy źródłowej do jej przeprowadzenia.

Przynależność zakonna

Spośród 37 zakonników pełniących urząd kaznodziei w krakowskim kościele archiprezbiteralnym w latach 1594 — 1772 (1781) było: 27 dominikanów, 8 jezuitów, 1 bernardyn i 1 miechowita. Dominikanie stanowili więc 73,0 % ogółu zakonników głoszących kazania na ambonie kościoła Mariackiego w badanym okresie, co świadczy o tym, iż cieszyli się oni szczególnym szacunkiem i uznaniem wśród mieszczaństwa krakowskiego, a nadto że byli odpowiednio przygotowani do pełnienia pracy duszpasterskiej.

Pochodzenie terytorialne kaznodziejów

Jedynie dla 18 zakonników można podać dokładnie miejsce lub teren ich urodzenia, a dla jednego — można region urodzenia przyjąć fakultatywnie. Po 6 zakonników pochodziło więc z Małopolski i z Wielkopolski, 4 zakonnicy pochodzili z ziem ruskich, 3 — z Mazowsza (lub 2 — z Mazowsza, 1 zaś zakonnik pochodził z Litwy). Jak widać wszystkie ziemie dostarczały kaznodziejów na ambonę mariacką.

Pochodzenie społeczne

Jedynie dla 10 zakonników można ustalić pochodzenie społeczne: pięciu zakonników pochodziło z rodzin szlacheckich i pięciu — z rodzin mieszczańskich. Zapewne spośród pozostałych zdecydowana większość wywodziła się z mieszczańskiego środowiska, na co wskazywałaby forma nazwiska. Być może jednak zakonnicy o nazwiskach „szlacheckich” także pochodzili z rodzin mieszczańskich. Równocześnie chcę podkreślić, iż nie odrzucam możliwości pochodzenia szlacheckiego (a nawet chłopskiego) kaznodziejów o nazwiskach „mieszczańskich”

⁵⁸ APD: ACPP III (1771, 1774, 1781), Pr 35 s. 349.

⁵⁹ APD: ACPP III (1778, 1781), Pr 35 s. 138.

Wiek kaznodziejów powoływanych na ambonę mariacką

Zachowane źródła pozwoliły na ustalenie wieku życia w roku rozpoczęcia działalności kaznodziejskiej w kościele Mariackim w przypadku 27 kaznodziejów (73,0 % ogółu zakonników). Wiek ten kształtuje się następująco:

do lat 40: 3 osoby w wieku 31 — 35 lat

7 osób w wieku 36 — 40 lat

od 41 do 50 lat: 7 osób

od 51 do 60 lat: 7 osób

ponad 60 lat: 3 osoby

Przeciętna wieku wynosi zatem 45,6 lat życia.

Staż zakonny

Źródła zachowane pozwoliły na ustalenie „stażu” zakonnego w roku powołania na urząd kaznodziei mariackiego w przypadku 26 osób (70,2 % ogółu zakonników). Wiek ten kształtuje się następująco:

od 11 do 20 lat: 12 osób

od 21 do 30 lat: 7 osób

od 31 do 40 lat: 6 osób

od 41 do 50 lat: 1 osoba

Przeciętna okresu „stażu” zakonnego wynosi 23,6 lat pobytu w zakonie. Obie średnie dowodzą, że na ambonę mariacką wstępowali duchowni w wieku najodpowiedniejszym do pełniania trudnych zadań głoszenia słowa Bożego.

Wykształcenie

W przypadku 22 zakonnych kaznodziejów „u Panny Marii” (59,4 % ogółu zakonników) możemy też określić miejsce studiów. Dane te są bardzo interesujące. Wszyscy (22 osoby) studiowali w krajowych ośrodkach zakonnych. Nadto 14 osób (na 22 zakonników) studiowało w zagranicznych ośrodkach, co stanowi 63,6 % ogółu zakonników, o których wykształceniu posiadamy informacje. 12 zakonników (wszyscy z zakonu dominikanów) studiowało w Italii, w tym 4 zakonników — w Bolonii i 4 zakonników w Rzymie. Dwaj zakonni kaznodzieje studiowali w trzech ośrodkach zagranicznych (Seweryn Lubomlczyk studiował w Paryżu, a także w Salamance, i w Segowii, zaś Jan Ewangelista Napolski — w Neapolu i w Rzymie oraz w jednym z ośrodków hiszpańskich). Dwaj kaznodzieje zakonni studiowali w dwóch ośrodkach zagranicznych (Erazm Koniuszowicz studiował w Bolonii i w Padwie, a Hiacynt Mijakowski — w Bolonii i w Mediolanie). Być może także Stanisław Rajmund Jezierski studiował w dwóch ośrodkach zagranicznych (Florenceja i uczelnia w Hiszpanii

(?). Również Tomasz Frydrychowicz studiował w dwóch zagranicznych ośrodkach naukowych, jeżeli uwzględnimy jego studia artystyczne w rzymskiej Akademii św. Łukasza. Jeden zakonnik (Fabian Birkowski) studiował w Akademii Krakowskiej i w Bolonii. Natomiast jezuicki kaznodzieja Wojciech Rościszewski studiował w dwóch krajowych akademiach (krakowskiej i wileńskiej). Podkreślmy też fakt, iż Kraków nowożytny był głównym ośrodkiem studiów późniejszych kaznodziejów kościoła archiprezbiteralnego: aż 12 zakonnych kaznodziejów studiowało w Krakowie (na Akademii Krakowskiej studiowali: jezuita Wojciech Rościszewski, dominikanin Fabian Birkowski, bernardyn Jan Ludwik Skrobkovic(z) i miechowita Jan Kanty Las(z)kiewicz; w krakowskim studium generalnym dominikanów studiowało ośmiu zakonników). Jak widać głoszenie słowa Bożego z ambony kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii w Krakowie było formą splaty „długu” zaciągniętego przez przyszłych kaznodziejów mariackich w czasie krakowskich studiów. Na zakończenie naszych rozważań o wykształceniu kaznodziejów zakonnych należy stwierdzić, iż zapewne wszyscy pozostali zakonnicy studiowali w krajowych (a może także zagranicznych) ośrodkach zakonnych.

Funkcje w zakonie

Sześciu zakonnych kaznodziejów kościoła Mariackiego pełniło urząd prowincjała prowincji zakonnej (Jan Dionizy Mosiński, Jan Ludwik Skrobkovic(z), Florian Straszyński, Apolinary Bielowicz, Damian Matuszewicz, Jan Kanty Las(z)kiewicz), w tym jeden z nich (J. L. Skrobkovic(z)) pełnił ten urząd dwukrotnie, co było ówczesnym szczególnym wyróżnieniem. Jeden kaznodzieja zakonny kościoła Mariackiego został biskupem — był nim Stanisław Rajmund Jezierski. 18,9 % ogółu zakonnych kaznodziejów mariackich zdobyło wysokie urzędy (prowincjał, biskup) w Kościele. Nadto ośmiu zakonnych kaznodziejów pełniło urząd definitora prowincji zakonnej, w tym — dwaj zakonnicy pełnili tenże urząd dwukrotnie, a nadto tak samo obaj pełnili urząd definitora na kapitułach generalnych dominikanów — byli to Erazm Koniuszowicz i Hiacynt Mijakowski. Niektórzy z nich sprawowali urząd wikarego kontraty. Pięciu kaznodziejów było przełożonymi domów zakonnych w wielkich miastach Rzeczypospolitej. 21 kaznodziejów (na 37 osób) głosiło słowo Boże na najważniejszych ambonach krajowych, będąc m. in. kaznodziejami królewskimi, kaznodziejami Trybunału Koronnego, kaznodziejami krakowskiej Katedry na Wawelu, zaś jeden z nich głosił też słowo Boże w Paryżu i we Wiedniu (Justyn Zapartowicz).

Powyższa analiza pozwala nam stwierdzić, iż Rada Miejska miasta Krakowa dbała o wysoki poziom kazań głoszonych na ambonie mariackiej. Kaznodziejami mariackimi zostawali zakonnicy w wieku dojrzałym z dużym do-

świadczeniem życiowym i zakonnym, z niemal ćwierćwiekowym stażem zakonnym, często wykształceni w zagranicznych ośrodkach naukowych lub na Akademiiach Krakowskiej i Wileńskiej, cieszący się dużym szacunkiem i zaufaniem wśród ogółu zakonników, pełniący wysokie funkcje w Kościele.

KAZNODZIEJE W WIELKIM POŚCIE I ADWENCIE

W świetle zachowanych materiałów źródłowych ustaliliśmy także nazwiska kaznodziejów zakonnych głoszących słowo Boże w czasie Wielkiego Postu i Adwentu w bazylice Mariackiej — w okresie rządów ks. archiprezbitera infułata Jacka Augustyna Łopackiego. Możemy przeto stwierdzić, iż ks. Łopacki jako światły mecenas kultury narodowej dbał o wysoki poziom kazań wielkopostnych i adwentowych głoszonych w swoim kościele, zabiegając o wybitnych, znakomitych kaznodziejów na ambonę mariacką.

Przypomnijmy zatem postacie tych kaznodziejów.

Jan Franciszek od św. Józefa Wojciech Włocki, urodzony w 1684 roku (lub w r. 1688) w Krakowskim, wstąpił do pijarów w r. 1705. Studiował w kolegiach pijarskich. Wykładał on na katedrze teologii w warszawskim Kolegium Królewskim w r. 1720. Był głośnym kaznodzieją i pracował przez czterdzieści lat w tej dziedzinie, będąc słuchanym chętnie przez różne warstwy społeczeństwa. Głosił kazania w kościołach pijarów: w Warszawie (1715, 1721 — 1724), w Wilnie (1725 — 1731), w Krakowie (1734 — 1741), później zaś w Nowym Sączu (1742 — 1743) i znowu w Krakowie (1746). Zastąpił jako kaznodzieja wielkopostny w kościele Mariackim (1726) i tamże miewał też kazania adwentowe (1755). Włocki był uważany za jednego z najwybitniejszych kaznodziejów w swoich czasach. Głosił ponadto kazania m. in. na uroczystości koronacji obrazu Matki Bożej w kościele bazylianów w Żywocicach w 1729 r. i podczas Wielkiego Jubileuszu roku 1751 w kościele Mariackim. W latach 1769 — 1773 był dziekanem prowincji polskiej pijarów. Jego kazania ukazały się drukiem w kilku zbiorach, z których warto przypomnieć *Kazania na różnych publikach, tak w ordynaryjne, jak w inne partykularniejsze święta, po pierwszych w Polsce i W(ielkim) Księstwie Litewskim ambonach [...] rozmaitymi czasami miane [...] (Kraków 1741) oraz Przykłady z cnót i życia świętych Pańskich zebrane [...] wprzód po różnych ambonach ogłoszone [...] (Kraków 1750). Zmarł 31 marca 1773 r. w Krakowie⁶⁰.*

Fortunat Łosiewski, rodem prawdopodobnie z Krakowa urodzony ok. r. 1685, wstąpił do franciszkanów konwentualnych w krakowskim klasztorze w r. 1706. Studiował prawdopodobnie w studium zakonnym, a następnie na Akademii Krakowskiej, gdzie uzyskał bakalaureat teologii (1731 lub 1732).

⁶⁰ AP: *Matricula* 18; J. Wysocki, *Włocki Jan Franciszek*, [w:] SPTK 4 s. 451 — 453.

Był kaznodzieją w kościołach franciszkanów konwentualnych w Warszawie w latach 1726 — 1729 i w Krakowie w latach 1731 — 1736, i tamże równocześnie kaznodzieją z fundacji Konarskich w krakowskiej Katedrze na Wawelu — w tym samym okresie. Głosił kazania wielkopostne w kościele Mariackim w r. 1731. Kazania te wyszły drukiem w zbiorze *Rozmyśl na zmysł to jest kazania o pięciu zmysłach ludzkich (...)* (wyd. 1735). Był kaznodzieją w kościele franciszkanów konwentualnych w Poznaniu (1738). Podobno opracował dwie rozprawy z teologii ascetycznej. Zmarł 11 listopada 1751 r. w konwencie piotrzkowskim⁶¹.

Samuel od św. Floriana Sebastian Wysocki, urodzony we wsi Wysoka w Sandomierskiem 20 stycznia 1706 r., wstąpił do pijarów w r. 1724. Studiował w pijarskim kolegium w Lubieszowie. Uczył w szkołach pijarskich (1728 — 1736). Głosił Słowo Boże w kościele pijarów w Warszawie (1733 — 1734), w kolegiacie w Łowiczu (1734 — 1735), ponownie w Warszawie (1737 — 1740) i w kościele pijarów w Krakowie (1740 — 1742). Był kaznodzieją katedry krakowskiej (1743 — 1745). Głosił kazania w czasie wielkiego postu w kościele Mariackim (1742 — 1745). Był też kaznodzieją wielkopostnym w kościele Pijarów w Warszawie (1749 — 1750). Pełnił odpowiedzialne funkcje zakonne: był sekretarzem prowincji (1746), konsultorem prowincji polskiej (1746 — 1748), asystentem prowincji polskiej (1749 — 1751), rektorem kolegium pijarów w Warszawie (1752 — 1754) i asystentem generalnym pijarów w Rzymie (1755 — 1758). Zmarł 1 marca 1771 r. w Warszawie⁶².

Pafnucy Michał Brzeziński, urodzony w Warszawie w 1718 r., wstąpił do paulinów w r. 1738. Był on głośnym kaznodzieją — miewał kazania w kościołach paulinów: w Warszawie (1745 — 1746), w Starej Wsi (1747), w Leśnej Podlaskiej (1748), w Krakowie (1750 — 1751), na Jasnej Górze w Częstochowie (1753 — 1756). Pełnił odpowiedzialne funkcje zakonne: był sekretarzem prowincji polskiej (1764), prowincjałem prowincji polskiej paulinów w latach 1766 — 1768, przeorem na Jasnej Górze (1768 — 1771) i definitorem generalnym w latach 1782 — 1783. Głosił kazania wielkopostne w kościele Mariackim w r. 1751 oraz kazania na misji podczas Wielkiego Jubileuszu 1751 r. na Skałce w Krakowie. Otrzymał tytuł „praedicator classicus”. Zmarł w r. 1796⁶³.

Antoni od św. Jana Nepomucena Marcin Chojnacki, urodzony w Kaliszu 9 grudnia 1709 r., wstąpił do pijarów w r. 1732. Studiował on w kolegiach pijarskich. Był słynnym kaznodzieją, głosił słowo Boże w kościele pijarów w Warszawie (1745 — był kaznodzieją niedzielnym, zaś w latach 1746 — 1747 — był kaznodzieją świątecznym, wielkopostnym i adwentowym). Głosił kaza-

⁶¹ J. Bieniarzówna, *Łosiewski Fortunat*, [w:] PSB 18 s. 422; B. Brzuszek, *Łosiewski Fortunat*, [w:] SPPF s. 291 — 292; toż, SPTK 2 s. 576.

⁶² AP: *Matricula* 102; J. Wysocki, *Wysocki Sebastian Samuel*, [w:] SPTK 4 s. 482 — 484.

⁶³ APS 132(99), 135(102); APS: rkps nr 9; BJ: rkps 5357 II t. 10; J. Zbudniewek, *Opera omnia*, t. 3 kol. 699 (mps w APS); H. Czerwień, *Brzeziński Pafnucy Michał*, [w:] Ek II kol. 1134.

nia wielkopostne w kościele Mariackim w r. 1752 i był kaznodzieją w Katedrze krakowskiej (1748 — 1753 i 1755 — 1758). Kazania wielkopostne wygłoszone u Panny Marii zostały wydane drukiem pt. *Prawa Boskie (...) albo kazania o 10 przykazaniach Boskich (...)* (wyd. Kraków 1752). Zmarł 28 kwietnia 1774 r. w Hoszowie⁶⁴. Wnikliwy i znakomity a niedawno zmarły historyk zakonu o. Jan Innocenty Buba pisał o Chojnackim: „(Kazania Chojnackiego — Z. B.) cechuje bogactwo treści, rzetelność informacji, jasność i przystępność wykładu oraz staranność formy mimo wielu naleciałości językowych z łaciny; oparte na Piśmie św(iętym) i na nauce Ojców Kościoła zawierają sporo aktualnych aplikacji”⁶⁵.

Z kolei Antoni Lipiewicz wstąpił do bernardynów na Stradomiu w Krakowie (1734). Był kaznodzieją w katedrze krakowskiej (1745 — 1748) i głosił słowo Boże w czasie Wielkiego Postu w bazylice Mariackiej w r. 1754. Pełnił urząd gwardiana w Piotrkowicach (1754 — 1757) i w Krakowie (1766 — 1769). Swoje interesujące kazania wydał drukiem. Zmarł po r. 1772⁶⁶.

Głośny i wybitny kaznodzieja franciszkanów konwentualnych Kasjan Korczyński głosił kazania *sub tempus Passionis* w bazylice Mariackiej w roku 1763. Kazania te zostały wydane drukiem w zbiorze *Kazania o tajemnicy męki Pańskiej (...)* (Kraków 1767). Ich zawartość treściowa i ich artyzm świadczą o tym, iż Korczyński posiadał dużą wiedzę, zdolności twórcze i talent literacki. Krakowskie kazania wielkopostne wygłoszone w kolegiatach św. Anny (1758, 1760, 1762), Wszystkich Świętych (1759) oraz św. Floriana (1761), a także w kościele archiprezbiteralnym (1763) należą do najlepszych utworów prozy artystycznej XVIII w. Korczyński, urodzony w r. 1725, wstąpił do klasztoru krakowskiego w roku 1742. Studiował w studium zakonnym w Warszawie przed r. 1750. Uzyskał doktorat teologii (1753). Był lektorem teologii i regensem studium zakonnego w Lublinie (1753 — 1756), a również w Krakowie (1756 — 1765), a także kaznodzieją katedralnym krakowskim (1761 — 1764). Pełnił odpowiedzialne funkcje w zakonie: był sekretarzem prowincji polskiej (1767), gwardianem krakowskim (1770 — 1774), prowincjałem prowincji polskiej franciszkanów konwentualnych w latach 1774 — 1777 i gwardianem warszawskim (1777 — 1783). Korczyński był przyjacielem biskupa krakowskiego Andrzeja Stanisława Kostki Załuskiego. Zmarł w wyniku ciężkiej choroby paraliżu postępującego — 17 stycznia 1784 r. w Krakowie⁶⁷.

Oprócz wymienionych „etatowych” kaznodziejów na ambonie Mariackiej

⁶⁴ AP: *Matricula* 161; J. Buba, *Chojnacki Antoni Marcin*, [w:] Ek III kol. 212; W. Murawiec, *Chojnacki Marcin*, [w:] SPTK 1 s. 318 n.

⁶⁵ J. Buba, jw., kol. 212.

⁶⁶ H. E. Wyczawski, *Lipiewicz Antoni*, [w:] SPPF s. 278 — 279.

⁶⁷ K. Gruczyński, *Korczyński Kasjan*, [w:] PSB 14 s. 51; W. Murawiec, *Korczyński Kasjan*, [w:] SPPF s. 234 — 236; toż, SPTK 2 s. 350 — 351; L. Maryniak, *Kaznodziejstwo polskiej prowincji franciszkanów w 2. połowie XVIII wieku*, Radosko 1951 (maszynopis w Archiwum OO. Franciszkanów Konwentualnych w Krakowie: sygn. E—I—103, s. 47 — 74); B. J. Urban, *Ideal katolika w świetle polskich kazań franciszkańskich w latach 1765 — 1795*, Lublin 1971 (maszynopis tamże).

głosili kazania wybitni kaznodzieje zakonni zaproszeni gościnnie. I tak w uroczystość tytułu kościoła (Wniebowzięcie Najświętszej Panny Marii) głosił słowo Boże m. in. wielki reformata Antoni Węgrzynowicz w roku 1703, o czym świadczy notatka przy kazaniu „Regina pacis” (Melodia świętego Kazimierza). W toż samo święto głosili też m. in. kazania dwaj znani i cenieni przez społeczeństwo miasta Krakowa kapłani diecezjalni: Franciszek Hieronim Pluciński, profesor filozofii, kanonik katedralny kijowski i kanonik krakowskiej kolegiaty św. Anny — w r. 1717, oraz Klemens Stanisław Kostka Herka, profesor Akademii Krakowskiej i Akademii Lubrańskiego, kanonik kolegiaty Wszystkich Świętych w Krakowie i w Bobowej, kaznodzieja sobotni w kościele Mariackim — w r. 1742. Natomiast Marcel Dziewulski, kaznodzieja franciszkanów konwentualnych, głosił kazanie w bazylice Mariackiej — po podpisaniu traktatu pokojowego (1717) w Warszawie w dniu 1 lutego 1717 roku.

Nazwiska kaznodziejów kościoła Mariackiego świadczą o tym, iż Rada Miejska miasta Krakowa i archiprezbiterzy infułaci świątyni Mariackiej dbali o poziom słowa Bożego głoszonego w murach tej bazyliki.

Nasza refleksja naukowa nad kaznodziejami mariackimi, którzy mieli bardzo istotne znaczenie dla kształtowania się życia religijnego, a także kulturalnego, dla kształtowania osobowości przeciętnego mieszkańca Krakowa w badanych czasach pozwala nam na przedstawienie konkretnych wniosków i postulatów badawczych.

Musimy mieć świadomość znaczenia kazań w życiu krakowian w czasach nowożytnych, a przede wszystkim musimy być świadomi, iż dzieje polskiego kaznodziejstwa w krakowskim kościele archiprezbiteralnym Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny stanowią wielki temat w dziejach parafii mariackiej (obejmującej ponad 50,0 % ogółu mieszkanców nowożytnego Krakowa w obrębie murów⁶⁸), w dziejach kultury Krakowa i w historii narodu polskiego oraz kultury polskiej. Dzieje te powinny mieć swoją naukową monografię, podobnie zresztą jak dzieje parafii mariackiej. Stąd należało podjąć prace wstępne nad zagadnieniem kaznodziejstwa Mariackiego i stąd zrodził się pomysł opracowania „katalogu” możliwie pełnego kaznodziejów w tym kościele. Udało się nam opracować wykaz nazwisk kaznodziejów, ustalić tzw. personalia oraz uściślić daty i fakty, korygując wiele tradycyjnych, a błędnych informacji,

⁶⁸ B. Kumor, *Spis ludności diecezji krakowskiej prymasa Michała Poniatowskiego z 1787 r.*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 37 : 1978.

drodze z trudnościami chronologicznymi i faktograficznymi, stąd często nasze wątpliwości zostały zaznaczone znakiem zapytania: (?). Udało się nam otrzymać portret zbiorowy kaznodziejów Mariackich w czasach nowożytnych. Portret ten nie jest z pewnością pełny, a w szczegółach, być może, jest zamglony, jest on jednak wartościowy, gdyż występują w nim prawdziwi ludzie. Czy kaznodzieje mariaccy zasługują na to, aby przypominać ich życie i działalność na kartach monograficznych opracowań? Na pytanie to odpowiedzieć negatywnie nie można. Należy ich wspominać z szacunkiem i miłością. W murach świątyni Mariackiej w ciągu 179 lat (od 1594 r. do r. 1772) wielu znakomitych kaznodziejów — wybitnych uczonych, zdolnych literatów, utalentowanych twórców kultury i nauki głosiło słowo Boże, dając swoim słuchaczom rzetelną wiedzę o Bogu i o człowieku. Nic więc dziwnego, że ambona mariacka posiada bogatą tradycję. Podkreśliśmy fakt, iż kaznodzieje mariaccy z natury swojego urzędu uczestniczyli we wszystkich istotnych sprawach miasta, będąc równocześnie wychowawcami społeczności krakowskiej, nauczycielami miłości Boga i Ojczyzny. Wydaje się, iż życiorysy kaznodziejów mariackich dostarczają Czytelnikowi bogatego materiału do rozważań nad urzędem kaznodziei mariackiego, a także nad jego ewolucją.

Wielu wybitnych historyków Kościoła polskiego twierdzi, iż funkcja teologii w kulturze polskiej epoki nowożytnej, a zwłaszcza w czasach saskich była niewielka, zapominając o teologii w kazaniach. Literatura kaznodziejska badanej epoki przyniosła bogactwo treści teologicznych jako wiedzy niezbędnej do zrozumienia człowieka i wszechświata w epoce nowożytnej, wiedzy przekazywanej z ambony mariackiej wierzącym słuchaczom, ówczesnym krakowianom. Kazania wielkopostne głoszone na ambonie mariackiej przez Fortunata Łosiewskiego lub Kasjana Korczyńskiego były znakomitymi dziełami popularyzującymi teologiczną myśl polską. Bóg i Chrystus, jako tematy fundamentalne tych kazań, byli obecni w świadomości ówczesnych słuchaczy kazań. Kazania te dostarczały też słuchaczom pewnej wiedzy z filozofii, historii, literatury i nawet psychologii (w ówczesnym pojmowaniu tej nauki).

Praca nasza nie wyczerpała wielu istotnych problemów badawczych, lecz wydaje się, iż zwróciła uwagę na kilka zagadnień ważnych: podkreśliła potrzebę analizy zachowanych źródeł archiwalnych i tekstów źródłowych, zwróciła uwagę na problematykę człowieka epoki nowożytnej w inny sposób niż czyniono to dotychczas. Praca nasza próbowała też zarysować drogę poszczególnych kaznodziejów na ambonę mariacką, względnie ich losy późniejsze, kiedy z godności tej rezygnowali.

W miejscu tym należy zarazem postawić pytanie: czy praca niniejsza zawierająca wątpliwości różnej natury, m. in. samego też autora, nie ukazuje się przedwcześnie? Zarzut ten straci swoją rację, jeżeli podkreślimy wstępną, przygotowawczą rolę naszego opracowania. Wydaje się zaś, iż nasz artykuł dostarczył nowych, opartych na źródłach informacji, posunął nieco wiedzę na-

przód i oczekuje na poważną dyskusję nad dziejami kaznodziejstwa mariackiego.

Być może, artykuł nasz przyczyni się do podjęcia prac nad monografią kościoła i parafii mariackiej lub kaznodziejstwa mariackiego — tematu wielkiego i tak bliskiego sercu autora niniejszej pracy, być może przyczyni się do podjęcia prac nad dziejami kaznodziejstwa w innych polskich kościołach, zwłaszcza w kościołach Lublina i Lwowa, gdyż oba te miasta były ważnymi środowiskami życia i kultury religijnej w przedrozbiorowej Ojczyźnie, a jeśli prace takie zostaną podjęte autor z radością uzna, iż zamierzony cel osiągnął.

WYKAZ SKRÓTÓW ZASTOSOWANYCH W PRZYPISACH

- AJ: Pol — Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie:
 AKM: AO — Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie: *Acta officialia*.
 AKNMP — Archiwum Kościoła Mariackiego w Krakowie.
 AP: *Matricula* — Archiwum Pijarów w Krakowie: *Matricula Provinciae Polonae Scholarum Piarum 1742 — 1867* (rękopis).
 APB: M—6 — Archiwum Prowincji Bernardynów w Krakowie: *Acta Prowincji Małopolskiej Bernardynów 1630 — 1662* (rękopis).
 M—11 — tamże: *Acta Prowincji Małopolskiej Bernardynów 1630 — 1849* (rękopis).
 APD: ACPP I — Archiwum Prowincjalne Dominikanów w Krakowie: *Acta capitulorum Provinciae Polonae Ordinis Praedicatorum*, vol. I: 1225 — 1600, ed. R. M. Madura OP, Roma 1972.
 ACPP II — tamże: *Acta capitulorum...*, vol. II: 1603 — 1700 (maszynopis).
 ACPP III — tamże: *Acta capitulorum...*, vol. III: 1701 — 1798 (maszynopis).
 K 9 — tamże: *Catalogus fratrum profitentium in conventu SSmae Trinitatis Ordinis Praedicatorum ab a. 1509* (rękopis).
 PR 35 — tamże: *Catalogus patrum et fratrum Sacri Ordinis Praedicatorum in Polonia, Russia et Magno Ducatu Lithuaniae mortuorum, conscriptus per fr. Sadowum Barącz OP 1887* (rękopis).
 SBDP — R. Świętochowski, *Słownik biograficzny dominikanów w Polsce*, t. 1 — 2, Kraków 1978 (rękopis).
 APKr: Kd — Archiwum Państwowe w Krakowie: Katalog drukowany (zawiera wykaz rękopisów).
 APS: 132 (99) — Archiwum Paulinów w Krakowie: *Liber vitae et mortis sive Catalogus primus Ordinis Sancti Pauli primi eremitae* (rękopis).
 135 (102) — tamże: *Catalogus patrum et fratrum Ordinis Sancti Pauli primi eremitae (in Rupella)* (rękopis).
 BJ — Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (Oddział Rękopisów).
 Ek — *Encyklopedia katolicka*, t. 1 —, Lublin 1973 —.
 Lp — *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1 — 2, Warszawa 1984.
 Polonia — R. Świętochowski, A. Chruszczewski, *Polonia dominicana apud extraneos. Prowincja polska*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222 — 1972*, t. 2, Warszawa 1975.

- PSB — *Polski słownik biograficzny*, t. 1—, Kraków 1935—.
 SPPF — *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, Warszawa 1984.
 SPTK — *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1 — 4, Warszawa 1981 — 1983.

ORDENS PREDIGER DER MARIENKIRCHE IN KRAKAU
 IN DEN JAHREN 1594 — 1772

Zusammenfassung

Ein reiches Quellenmaterial der Krakauer Archiven zeugt von einem beträchtlichen Anteil der Ordensbrüder am Gotteswortverkünden in der größten Kirche Krakaus — der Kirche der Himmelfahrt Marias, genannt Marienkirche. In der da besprochenen Periode wirkten hier 27 Dominikaner, 8 Jesuiten, ein Bernardiner und ein Sepulchriner (aus Miechów). Sie kamen aus allen Gegenden der damaligen Republicae Poloniae; stammen v. a. aus den Adels — und Bürgersfamilien, aber auch aus dem Volk. In Krakau kamen sie in ihrem Reifalter an, der Altersdurchschnitt betrug 45 Jahre. Unter den 37 Ordenspriestern in der Marienkirche hatten 22 ihr Theologiestudium in der in — oder ausländischen Ordensstätten absolviert (Bologna, Florenz, Mailand, Neapel, Padua, Paris, Salamanca, Segovia, Toulouse). Im Ausland hatten 14 Priester studiert. Zwei von Ihnen absolvierten 3 ausländische Kollegs (Seweryn Lubomlczyk OP — Paris, Salamanca, Segovia, und wahrscheinlich Jan Napolski OP — Rom, Neapel, Spanien), und zwei anderen waren Studenten der zwei Bildungsstätten im Ausland (E. Koniuszowicz OP — Bologna und Padua, J. Mijakowski OP — Bologna und Mailand). Sechs Ordensbrüder übten das Provinzialamt aus und einer wurde mit der Zeit zum Bischof (S. R. Jezierski OP in Bacau in Moldau). Außerdem hatten acht Prediger der Marienkirche das Amt des Definitors der Ordensprovinz ausgeübt.

An der Kirche der Himmelfahrt Marias in Krakau wurden die Prediger von dem Stadtrat berufen. Man muß hier zugeben, daß in der Regel die Ordensbrüder mit größter Lebenserfahrung und einer gründlichen Ausbildung gewählt wurden, die sich einer Autorität bei den Mitbrüdern freuten. Folgende Prediger haben sich in der Marienkirche besonders geltend gemacht: S. Lubomlczyk OP, ein ausgebildeter Humanist, Autor eines ausgezeichneten Theologiewerkes *Monotessaron evangelicum* (Krakau 1606); A. F. Birkowski OP, Kenner der antiken Literatur, Rhetorik und Philosophie, ein Prediger des Königshofes; M. J. Mijakowski, eine hervorragende Persönlichkeit des Dominikanerordens der Mitte des 17. Jahrhunderts, W. J. Zapartowicz, der berühmte Prediger in Paris und in Wien, Verfasser des Marien traktates *Discursus praedicabilis super litanias Louretanas Beatissimae Virginis Mariae* (1640); T. Frydrychowicz OP, Professor des Studii Generalis der Dominikaner in Krakau; F. Straszynski — der einzige Prediger der Marienkirche sein ganzes Leben lang mit dieser Kirche verbunden; C. Sapecki OP, der bedeutendste Prediger der Dominikanerordens im 18. Jh in Krakau; S. R. Jezierski OP, eine hervorragende Gestalt der polnischen Kirche in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts B. Awedyk OP, Armenier seiner Herkunft nach, ein namhafter Prediger in einigen Ordensstätten in Polen, genannt *pater emeritus*.